

DR. BÁN ERVIN
ny. egyetemi nyelvtanár
a nyelvtudomány kandidátusa
Budapest

2001 FEBR 07

Iskolai kapcsolatok változó világunkban

– TEKINTÉLY ÉS KOMMUNIKÁCIÓ –

Gimnazista koromban, még 1945 előtt, az igazgatónk többször és határozottan kijelentette: „Azt tiszteljük, aki tiszteletre méltó.” Nyilvánvaló a kijelentés értelmének a megfordíthatósága: aki személyiségével, magatartásával nem tudja a tiszteletet kiérdemelni, annak a tiszteletére az embereket rákényszeríteni nem lehet. Megszorító kiegészítést az igazgató nem tett a szavaihoz, tehát bizonyosan érvényesnek tartotta nézetét a szülőkre és tanárookra vonatkozóan is.

Meghökkenítő kijelentés volt egy tekintélyelvű társadalomban, amelynek az iskolája is a tekintély rendjére épült. A mi gimnáziumunk papi iskola volt, tehát a katolikus egyház tekintélytisztelő hagyománya is erősítette az általános társadalmi követelményt. A meghökkenés az igazgató személyével is kapcsolatos volt.

Vezetői tevékenysége látszatra ellentmondott a tekintélyről adott magyarázatának. Őráin ugyan szívesen vette az önálló gondolkodást, filozófiaóráin még a vitát is, de a tantermen kívül idegesen követelte az általa helyesnek tartott rendet, az iskolák militarizálása idején pedig a kaszárnya szabályait próbálta az iskolára erőltetni. (A tanári irányítást „parancs”-nak nevezte.) Különös volt ez az ellentmondás egy nagy műveltségű, Nyugatot járt ember pedagógiai tevékenységében. (Élitélendő, de érthető, hogy 1945 után meghurcolták.) Aki azonban ismeri a *kort*, egy kis gondolati kanyar után megérti: a tekintély csak normális emberi kapcsolatokban lehet valódi, az ilyen kapcsolat hiánya esetén nem. Márpedig a militarizmus érvényteleníteni igyekezett minden emberi viszonyt; az „alázatosan jelentem” idején teljesen érdektelen volt még az is, hogy a legénység kiröhögi az őrmestert a háta mögött.

Úgy látszik, mintha a hatvan évvel ezelőtti, szinte lázadásra ingerlő kijelentést igazolná az idő. A felnőtt és felnövő, pedagógus és iskolás közötti kapcsolat napjainkban nem a tekintélyen alapul; sok felnőtt szerint a serdülők, sőt a gyerekek, nem tisztelnek senkit. A tisztelet felmorzsolódását nyomon követhetjük az irodalomban is, némely író – kimondhatjuk – uszít a *szülők* ellen. (A nevelőkről elkedvetlenítő képet mutató filmeket régóta láthatunk.)

A jelenlegi, hivatalosnak látszó véleményt a következőképpen lehet egyszerű nyelvezetre lefordítani: a tekintély kora elmúlt, a tanítónak, tanárnak a maga pedagógiai erejéből kell a tiszteletet megszereznie, legyen tehát „vonzó személyiség”, értsen tanítványainak nyelvén, gondolkodjon együtt velük, tanítson élvezetesen stb. Jól ismerjük: általánosságok, és keveset közölnek velünk arról, hogy miként kellene ezt pedagógiai aprópénzre váltani. A sajtó egy része óvatosabb, sokszor felhívja a figyelmet a kedvezőtlen közegre is.

Ha a tekintélyelvű világban nem áll biztos lábom a tekintély, ha voltak, akik – mint írásom elején példáját idéztem – feltételhez kötötték, mit várhatunk a mi korunkban?

A tiszteletet kiváltó pozitív tanári személyiségjegyeket fel lehet sorolni, csak hát tudnunk kell, hogy ezek a személyi értékek relatívak. Ami régen vonzott, az ma érdektelen lehet, esetleg visszatetsző. De régen is, most is: ami X tanulóban (vagy osztályban) tiszteletet ébreszt, nem hat Y tanulóra. Hosszú és a tanítás minden fokán átfutó tanári pályámon hihetetlen fonákságokat tapasztaltam. Voltak rossz korszakaim, amikor szégyellni való pedagógiai hibákat követtem el, pedagógiai tehetőségtelenségnek látszóttam, olykor ehhez még az iskolavezetés gáncoskodása is járult –, és ezekben az időkben voltak őszintén tisztelő, szerető tanítványaim, és voltak osztályok, amelyekben iroda-

lomóráimnak engem is meglepő, az érettségiig tartó sikerük volt. Nemrég találkoztam negyven meg negyvenöt éve érettségizett diákjaimmal; még most is emlegetik, hogy én adtam meg nekik az irodalom értését és örömét. Szóval, gyarló korszakomban tartós tekintélyt szereztem tanítványaim egy részénél, mert sikeresen tudtam szövetkezni az irodalommal.

Ezzel elmondtam, hogy mi az alapja a diák részéről elfogadott tekintélynek: a tanár és a tanítvány közös értékrendje (legalább részleges). A tanár tehát akkor számíthat tiszteletre, ha az általa felajánlott értékeket a diákja is vallja. A választ szinte hallom: a pedagógus fogadtassa el a saját (vagy a hivatalosság...?) értékét a tanítványaival. A kritikus gondolkodásúak legyintenek! „Könnyű azt mondani!” A legpesszimistább változatot az előző évtizedben írta le egy kollégánk: tanítványainkat nem mi neveljük, hanem a szórakoztatóipar. Az iskolásokat hullámverésként éri a „külvilág” temérdek hatása és reklámja, lehet a család belső rendjének logikája is nagyon különböző az iskolától – tudjuk ezt semlegesíteni? De a „fogadtassuk el” *jogossága* is kétséges. Van-e jogunk az általunk választott értékek elfogadását erőltetni? Nevelés lenne az vagy kondicionálás?

Több egyházi iskola felvételi követelményként szabja meg a család és a maga azonos érték-hierarchiáját, ezt azonban a világi iskola nem teheti.

A pedagógiai teendőket jórészt helyi tényezők szabják meg. Ami jó az egyik iskolában vagy az egyik osztályban, kudarc lehet a másikban. A tanár *személyiség*, tehát mindenki mástól különbözik, ez is fontos tényező. Általánosságban szinte csak negatív tanácsot lehet adni. Kerülje a nevelő az olyan magatartást, amely egyéni jellemével nincs összhangban. Ne tegyen olyat, amivel rombolja a maga és a testület tekintélyét, ne jöjjön ki a sodrából. Ne mutasson rossz példát a mások iránti tisztelet dolgában.

A cikkem elején leírt „tiszteljük azt, aki tiszteletre méltó”, mindenképpen érvényes, az is volt, a korunkra jellemző változást abban láthatjuk, hogy az elv nagyon relativizálódott.

Lehet-e tehát a tisztelet követelését közvetlenül a neveléshez kapcsolni? *Egy területen* mindenképpen lehet: az iskolai kommunikációban.

A kommunikációnak nem maga a nyelv az egyetlen tényezője, más összetevői is vannak, például – mint Sophie Moirand francia nyelvész okosan elmagyarázza: – a *megfelelő nyelvi szint* kiválasztása. A tanulónak tehát az iskola jellegének és fokozatának megfelelő nyelvi szinten kell beszélnie a pedagógushoz, de az iskola nem pedagógus dolgozóhoz is, ez pedig nem a pajtás, baráti kör vagy a diszkó nyelvezete. A kulturált és a helyzetnek megfelelő beszéd önmagában még nem igazolja a tiszteletet, de a civilizált stílus minden emberrel szemben kötelező, hiszen az udvarias szavakkal az egyén voltaképpen nem a másik embert, hanem *önmagát* tiszteli. Vonatkozik ez a kommunikáció nem verbális tartozékaira is. A diáknak meg kell tanulnia, hogy az érintkezés stílusának mindenütt szabott rendje van, nem függhet az ő rokonszenvétől vagy ellenszenvétől. Jobb így, még némi kényszer árán is, mint ha pár évvel később tanulja meg, hogyan kell beszélnie például a munkahelyi vezetőjével, aki mint egyén esetleg semmiképpen nem tiszteletre méltó.

Hogyan tanulhatja meg? Elsősorban a nevelőtestület példamutatásából. (Különösen, ha az otthon, a családi kommunikáció nem ad jó mintát.) Sajnálatos, hogy a helyes nevelői példák hatását sokszor rongja a film, gyakran a sajtó, amely szívesen, de jórészt hozzáértés nélkül foglalkozik az iskolai élettel. „A napilapok öles címeikkel nemegyszer hangolták a nem szakmabeli újságolvasókat gyermekeik nevelőivel szemben.” (Dr. Marton Károly) Vigyáznunk kell arra, hogyan beszélünk egymásról a gyerekek előtt; sajnos, a tiszteletet zavaró, a tekintélynek ártó megjegyzések előfordulnak manapság, észlelésem szerint leginkább egynéhány kartársunk anyanyelvi kultúrájának gyöngesége miatt. (Pedig mindnyájan tanultak nyelvművelést tanulmányaik során!)

Ha megesszük a magunkét, követelhetünk, sőt elmarasztalhatunk, például magatartási osztályzat megállapításakor. Meg kell azonban vizsgálnunk, hogy a diákhöz nem illő beszéd valóban tiszteletlenség-e, tehát a kommunikáció nyelvi szintjének *tudatosan rossz* megválasztása-e. Lehet, hogy a gyerekekben megvan az őszinte – esetleg sajátosan értelmezett – tisztelet, vagy legalább a

tisztelet szándéka, de szavait nem tudja a szándékhoz igazítani. Valószínűleg gyakoribb eset, mint azt gondolnánk. Az anyanyelvi nevelés egyik feladatkörét láthatjuk benne.

Látszólag csak formák kérdése. A formának azonban ereje is van, vonzza magához a tartalmat, ebben az esetben a nevelés minőségét. Szabályainak megtartása és megtartatása nélkül anarchikussá válik az iskolai kommunikáció, és nem látja el funkcióját a nevelés egyik fő tényezője.

IRODALOM

Dr. Légrády László: Fegyelmezés és nevelés. Módszertani Közlemények, 2000/2., 67-71.

Dr. Marton Károly: Oktatáspolitikai mozaikok. Új Katedra, 2000/1., 12.

Sophie Moirand: Enseigner à communiquer en langue étrangère. Paris, Hachette, 1982.

KOLLÁR ANDREA

egyetemi adjunktus

SZTE

Szeged

Nyelvtanulás, nyelvoktatás az Európai Unióban

1. Bevezető

Amikor hazánk uniós csatlakozásának kérdéseiről beszélünk, mindig megemlítjük az idegen nyelvek tanulásával és a nyelvtudással kapcsolatos problémákat. A középiskolai tanárokkal szemben immár elvárásként fogalmazódik meg, hogy érettségiig juttassák el diákjaikat az első nyelvvizsgáig, a diplomásoknak pedig két nyelvet kell „tudniuk”. A statisztikák ugyanakkor azt mutatják, hogy a magyar lakosság idegennyelv-tudása jelenleg nem felel meg e kívánalomnak, bár a hetvenes, nyolcvanas évekhez képest némileg emelkedett a legalább egy idegen nyelvet beszélők száma, nagyságrendbeli elmozdulást az újabb felmérések nem regisztrálnak.¹

Milyen lehetőségeink vannak arra, hogy a nyelvtanulás területén végre előrelépjünk? Vajon az Unió segíthet-e a hatékonyabb nyelvoktatás megvalósításában? Az anyagi források – az ösztöndíjak, a vendégoktatók és a nyelvi laboratóriumok – fontosságán túl szakembereink elsősorban az olyan országok nyelvi helyzetének tanulmányozását javasolják, melyek némileg hasonlítanak hazánkhoz.²

Az utóbbi évek külföldi szakirodalmát áttekintve meglepődve tapasztalhatjuk, hogy a nyelvdidaktikai írások nagy része éppen olyan nehézségekről számol be, mint amelyeket Magyarországon is tapasztalhatunk. Milyen nyelvet tanítsunk és hogyan? Kell-e küzdeni az angol nyelvi imperializmus ellen? Hány nyelvet oktassunk, és mely életkorban kezdjük a nyelvtanítást? Ezek a kérdések külföldön is napirenden vannak, tehát az uniós tapasztalatok megismerése inkább a közös gondolkodást szolgálja, nem pedig valamiféle receptkönyvet ad a kezünkbe.

2. Nyelvi sokféleség Európában

Az európai nyelvoktatás országonként különböző, s az egyes államok tantervei mennyiségi és minőségi eltéréseket is mutatnak.

Bár minden kutató szorgalmazza bevezetését, a korai nyelvoktatás csak kevés országban van jelen. Luxemburgban például a gyerekek hat-hét évesen kezdik el a második nyelvet tanulni, és itt három idegen nyelv tanulása is lehetséges. Luxemburgot azért is ki kell emelnünk, mert az ország lakosságának jelentős része két idegen nyelvet beszél jól, s ez nem mondható el a többi uniós államról. Luxemburg többnyelvű állam, hiszen 1984-ben a német és a francia, azaz a hivatalos nyelvek